

УДК 330.34

Стоянець Н. В.

Сумський національний аграрний університет

## СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ\*

У статті досліджено теоретичні питання, що стосуються сталого розвитку економіки України. Охарактеризовано основні цілі сталого розвитку та визначено першочергові заходи, які необхідно виконати під час реалізації даної економічної концепції. Проведено аналітичні дослідження стану інноваційного забезпечення та трансферту інновацій в національне господарство України.

**Ключові слова:** сталий розвиток, соціально-економічний розвиток, інновації, регіональна економіка, національна економіка, програми розвитку.

**Постановка проблеми.** Нині Україні необхідно стати на шлях прогресивного, сприйнятого в усьому світі сталого розвитку. Концепція сталого розвитку була розроблена на основі наукової обробки великого масиву емпіричного матеріалу, глибокого аналізу практики та синтезу нових знань і отримала характер науково-теоретичного та політичного підґрунтя подальшого розвитку української нації.

На міжнародній арені роль головного модератора та координатора моделі сталого розвитку відіграє ООН. Концепція сталого розвитку взята на озброєння в багатьох країнах світу. Крайці результату досягнуто там, де в розробленні та реалізації стратегій сталого місцевого розвитку беруть активну участь місцеві громади.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженням моделі сталого розвитку займалися як вітчизняні, так і закордонні науковці: Б.Є. Патон, М.А. Хвесик, В. Геєць, І.К. Бистрякова, О.М. Алімов, Д.Г. Лук'яненко, В.В. Трофімова, Е. Гонч, Ф. Джовані, М. Котабі, П. Самуельсон та ін.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на значну увагу вчених до вивчення цієї тематики, нинішній стан національної економіки показує, що мають місце відчутні наукові прогалини, зокрема в частині аналізу, планування і прогнозування результатів та наслідків від запровадження чи зволікання з запровадженням принципів сталого розвитку економіки на місцевому, регіональному і національному рівнях, особливо з урахуванням структурних, технологічних та екологічних змін у нашій державі.

**Мета статті** полягає у дослідженні та обґрунтуванні можливості практичних шляхів реалізації концепції сталого розвитку на регіональному і національному рівнях із відображенням основних першочергових рішень, без вирішення яких модель сталого розвитку не зможе бути запроваджена в національну економіку повною мірою.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Питання сталого розвитку українського суспільства нині є досить актуальними. Вже пройшло досить багато часу як концепція сталого розвитку була прийнята багатьма країнами до запровадження. Так, сам вислів «сталий розвиток» був уведений ще в 1987 р. Міжнародною комісією по навколишньому середовищу і розвитку [1, с. 6].

Концепція сталого розвитку розроблялася міжнародним співтовариством поступово, визначаючи принаймні три принципові обов'язкові її складники: економічне зростання, соціальний прогрес та захист

навколишнього середовища. Стійкий (сталий) розвиток виражає достатньо просту ідею: досягнення гармонії між людьми і між суспільствами та природою, розв'язання протиріч, що існують у наш час (протиріччя між природою і суспільством, між екологією і економікою, між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, між багатими і бідними, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами, між теперішніми та майбутніми поколіннями тощо). Взаємозв'язок та баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних та інноваційно-технологічних компонентів для максимізації добробуту людини без ускладнення можливостей для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби визначаються сучасними науковцями як сталий розвиток [2].

У контексті таких завдань стосовно України слід визначити, що принаймні два суттєві питання вимагають вирішення, на яких необхідно зосередити увагу в подальших дослідженнях, оскільки вони мають системоформуючий характер. Перше – виявлення причин такого становища, коли наші держава і суспільство, що мають досить значні стратегічні запаси різного виду ресурсів, залишаються в колі бідних країн Європи. Друге – чи зможе Україна в разі наявності необхідних коштів використати їх належним чином на користь досягнення сталого розвитку, чи спроможна вона перетворити свої ресурси на дієвий капітал і потужне джерело розвитку національної економіки [1, с. 7].

Ці питання орієнтують на визначення системних позицій щодо перетворення національного господарства України у стійку суспільну цілісність, здатну самовідтворюватися та самоорганізовуватися в напрямі вирішення конкретних соціально-економічних проблем. Насамперед ідеться про те, що народ України, який тією чи іншою мірою є власником великої кількості різноманітних природних і суто матеріальних ресурсів, повинен сформувати в себе здатність перетворювати їх у капітальну форму. Але відомо, що ресурс стає капіталом у разі створення сукупності відповідних інституціональних умов. Перетворення матеріальних активів у продуктивний капітал є дуже складним процесом, проте без цього забезпечення сталого розвитку України в подальшому є проблематичним, оскільки господарська практика сьогодні доводить, що в умовах перманентної світової соціально-економічної кризи найбільш адекватною основою для сталого розвитку національного господарства можуть бути тільки власні ресурси [1, с. 7].

Нині вже визначені цілі сталого розвитку України, які становитимуть нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів за економічним, соціальним та екологічним (природоохоронним)

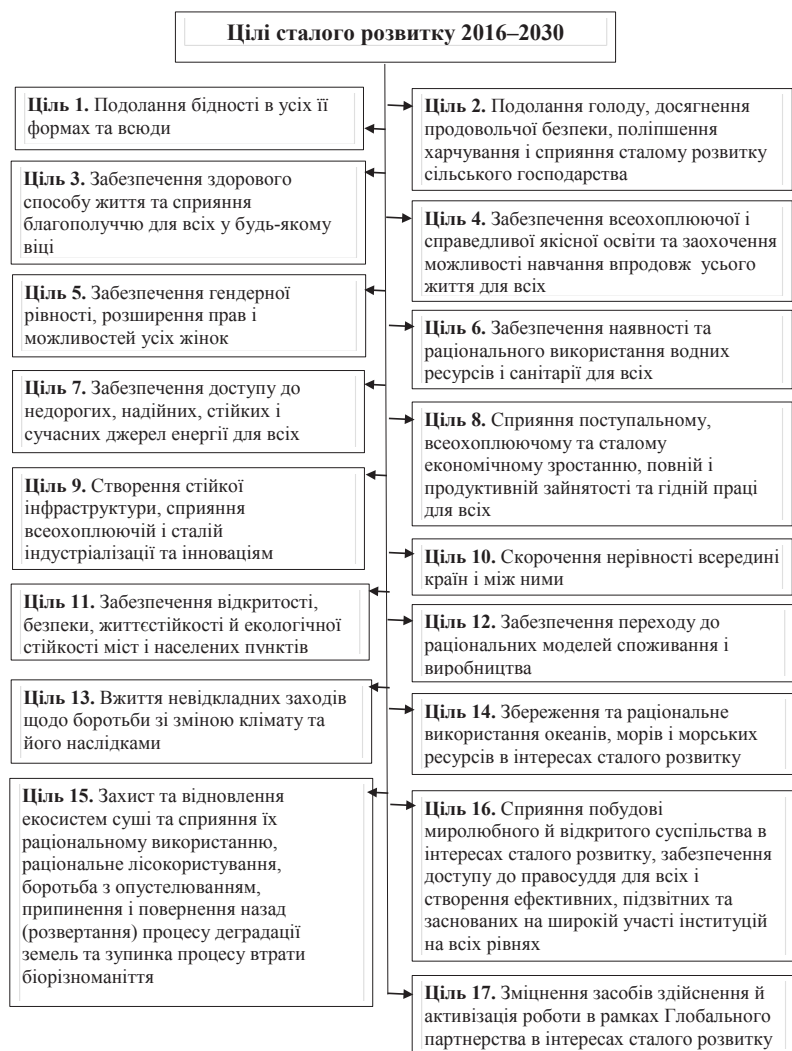
\*Виконано в рамках проекту МОН України: «Інституційне забезпечення сталого розвитку сільських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи», 0117U004254

вимірами, спрямовану на формування суспільних відносин на засадах довіри, солідарності, рівності поколінь, безпечного навколишнього середовища. Вони мають забезпечити інтеграцію зусиль щодо економічного зростання, прагнення до соціальної справедливості і раціонального природокористування, що потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нових підходів до можливостей глобального партнерства.

Основні цілі і завдання сталого розвитку на 2016–2030 рр. зображено на рис. 1.

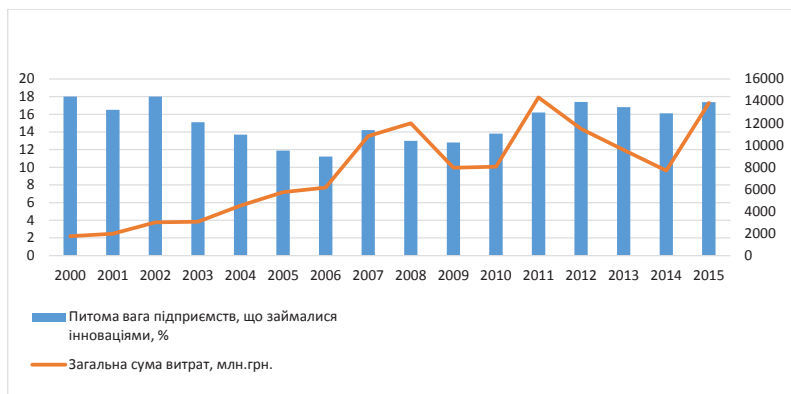
Відповідно до поставлених цілей сталого розвитку, Україні до 2030 р. необхідно виконати першочергові завдання:

- ліквідувати крайню бідність для всіх людей (нині крайня бідність визначається як проживання на суму менш ніж 1,25 дол. США на день);



**Рис. 1. Цілі сталого розвитку для України на період 2016–2030 рр.**

Джерело: складено автором за [3]



**Рис. 2. Інноваційна активність вітчизняної економіки**

Джерело: складено автором за [4]

- запровадити на національному рівні належні системи і заходи соціального захисту для всіх, включаючи встановлення мінімальних рівнів, і до 2030 р. досягти суттєвого охоплення бідних і вразливих верств населення;

- створити на національному, регіональному та міжнародному рівнях надійні стратегічні механізми, в основі яких лежали б стратегії розвитку, що враховують інтереси бідноти і гендерні аспекти, для сприяння прискореному інвестуванню в заходи щодо ліквідації бідності;

- забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування й упровадити методи ведення сільського господарства, які дають змогу підвищити життєстійкість і продуктивність та збільшити обсяги виробництва, сприяють збереженню екосистем, зміцнюють здатність адаптуватися до зміни клімату, екстремальних погодних явищ, засух, повеней та інших лих і поступово покращують якість земель та ґрунтів;

- збільшити інвестування, у тому числі шляхом активізації міжнародного співробітництва, у сільську інфраструктуру, сільськогосподарські дослідження й агропропаганду, розвиток технологій і створення генетичних банків рослин і тварин для зміцнення потенціалу країн, що розвиваються, особливо найменш розвинутих країн, у галузі сільськогосподарського виробництва;

- вжити заходів для забезпечення належного функціонування ринків продовольчих товарів і продукції їх переробки та сприяти своєчасному доступу до ринкової інформації, у тому числі про продовольчі резерви, з метою допомогти обмежити надмірну волатильність цін на продовольство;

- активізувати міжнародне співробітництво для полегшення доступу до досліджень і технологій у галузі екологічно чистої енергетики, включаючи відновлювану енергетику, підвищення енергоефективності та передові й чистіші технології використання викопного палива, та заохочувати інвестиції в енергетичну інфраструктуру і технології екологічно чистої енергетики;

- розробляти й упроваджувати інструменти моніторингу впливу на сталий розвиток стійкого туризму, який сприяє створенню робочих місць, розвитку місцевої культури та виробництву місцевої продукції;

- інші заходи.

Для реалізації задекларованих Україною цілей необхідно змінювати внутрішню систему господарювання, виходити з інвестиційними пропозиціями на міжнародну арену, запроваджувати високотехнологічні, інноваційні виробництва з високою додатною вартістю, поступово звільнятися від сировинної економіки та запроваджувати нові переробні потужності, створюючи при цьому нові робочі місця, а отже, підвищувати прожитковий рівень населення, і, звичайно ж, вирішити проблему національного масштабу – утилізацію сміття та відходів від виробництва шляхом запровадження високоєфективних переробних потужностей із можливістю генерації теплової та електроенергії. Вирішення цих завдань дійсно покращить загальний рівень життя населення України, особливо в сільській місцевості, де сьогодні здійснюються структурні перетворення, відбувається децентралізація влади та об'єднуються територіальні громади, а отже, люди сподіваються на краще майбутнє, особливо у фінансово-економічному та екологічному стані.

Якщо звернути увагу на результати реформ, що були проведені в Польщі та країнах Балтії, слід констатувати, що успіх економічних реформ і децентралізація влади є взаємозалежними. У цих країнах позитивні зміни в економіці й адміністративна реформа йшли паралельно. При цьому було налагоджене співробітництво місцевих громад із підприємцями. Нині кожен регіон України розробляє свої програми розвитку, і було б логічним прийняття участі у цьому процесі бізнесу. Якщо ж цього не станеться, то будуть розроблені лише декларативні документи, які ніякого реального впливу на економічний розвиток громади не матимуть.

Отже, сталий розвиток напрямку пов'язаний з інноваціями. Лише використання сучасних інноваційних технологій надає можливість більш ощадливо використовувати джерела енергії, мати мінімальний вплив на навколишнє середовище та бути більш економічно ефективними. Якщо звернути увагу на рівень запровадження сучасних інноваційних розробок у власне виробництво (рис. 2), а також суми капітальних вкладень в такі розробки протягом останніх п'ятнадцяти років, слід наголосити про суттєве збільшення таких капітальних вкладень. Сума інвестицій в інновації збільшилася майже у вісім разів, а кількість таких підприємств варіює на межі 20% від загальної кількості підприємств. Це говорить, що український бізнес вже працює над забезпеченням власного виробництва високоєфективними, ресурсозберігаючими технологіями.

Але також слід наголосити на тому, що доступність таких технологій можлива лише за достатньо сильного фінансового стану вітчизняних підприємств. Так, у сільському господарстві

протягом 7–10 останніх років спостерігається значне зростання інтегруючих структур, таких як холдинги, які об'єднали в собі досить багато окремих суб'єктів господарювання з їх капіталом та земельними ресурсами, а також змогли залучити зовнішній інвестиційний капітал (рис. 3).

Отримані результати чітко свідчать, що протягом останніх десяти років вітчизняні підприємства досить ефективно залучали іноземні інвестиції та інші джерела фінансування для підвищення ефективності власної підприємницької діяльності, але, на жаль, частка державного фінансування інноваційних проектів достатньо мізерна, і малі форми господарювання мають досить обмежені

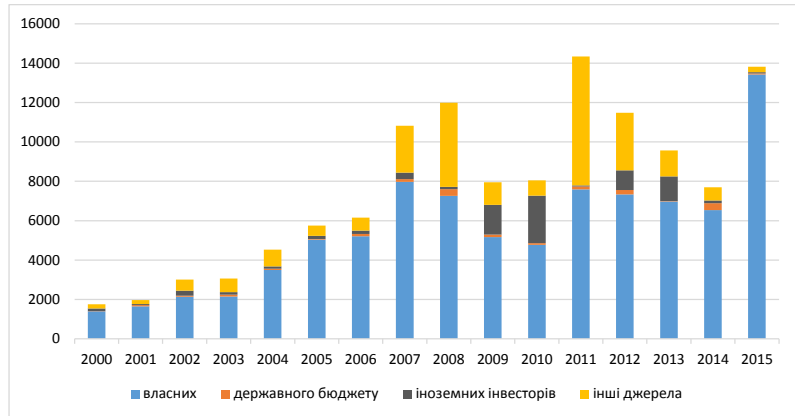


Рис. 3. Джерела та об'єми фінансування інноваційної діяльності  
Джерело: складено автором за [5]

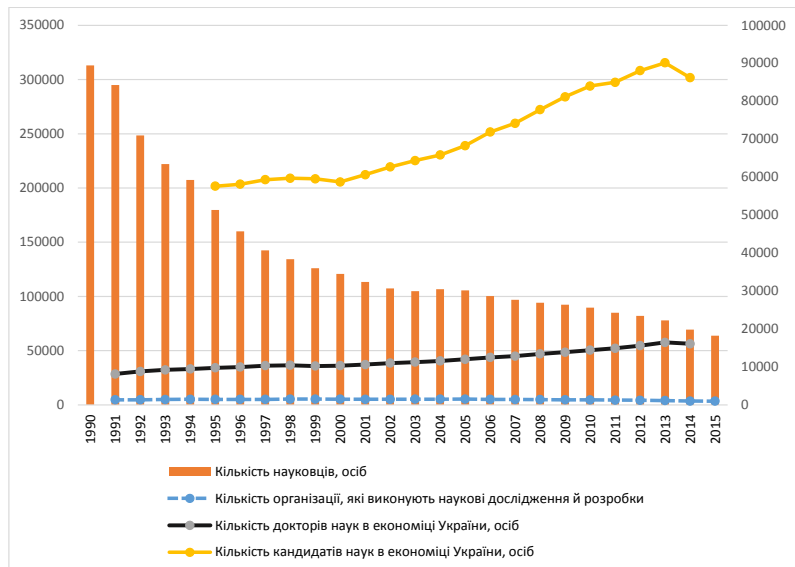


Рис. 4. Науковий потенціал економіки України  
Джерело: складено автором за [6]

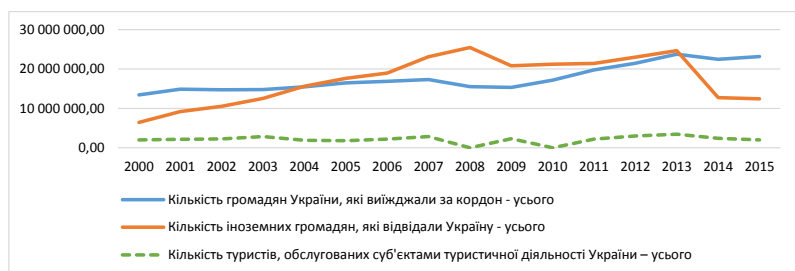


Рис. 5. Туристичні потоки в Україні  
Джерело: складено автором за [7]

можливості інтегрування у власне виробництво таких технологій.

Якщо звернути увагу на науковий потенціал держави (рис. 4), слід зазначити, що протягом років незалежності України, кількість науковців постійно скорочується і нині налічує близько 64 тис. порівняно з 313 тис. науковців на початок 1990 р. Кількість організацій, які виконують наукові дослідження, залишається практично незмінною, але дещо зменшилася з 1 344 до 978. Серед загальної кількості науковців кількість докторів наук зросла з 8 тис. осіб до 16 тис. осіб, а кількість кандидатів наук становить 86 230 осіб. Такі показники свідчать про те, що нині вітчизняні освіта та наука не в змозі розвиватися більш-менш паралельно чи навіть разом із виробництвом, бути провідником сучасних технологій. Вітчизняні ВНЗ мають потужний потенціал висококваліфікованих кадрів, але доступу до технологій, їх вивчення та використання в освітньому процесі, на жаль, не мають через брак фінансових ресурсів. Результатом цього є те, що питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України становить лише 0,64%.

Трансфер інновацій передусім здійснюється шляхом міжнародного обміну науковими кадрами, навчання в закордонних навчальних закладах, виробничих поїздок, навіть шляхом відкриття туристичних потоків. Україна повинна досить активно позиціонувати себе на міжнародній інтелектуальній арені, щоб мати доступ до новітніх інноваційних розробок. Якщо звернути увагу на приведені аналітичні дані (рис. 5), то з них випливає, що досить значна кількість громадян України постійно здійснюють поїздки за кордон і можуть бути провідниками інновацій та нових науково-технічних розробок у власну економіку. Для цього необхідно на державному рівні запровадити програми підтримки інноваційних упродовження, розвитку стартапів, бізнес-інкубаторів, науково-технічних, сучасних дослідницьких та конструкторських центрів, що надасть змогу як залучити, так і закріпити та впровадити сучасні технології у власне виробництво.

Але також слід звернути увагу й на те, що кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, значно скоротилася протягом 2013–2015 рр. Але причина цього може бути у досить складній внутрішній ситуації: проведенні АТО, анексії Криму, окупації Донецької та Луганської областей.

**Висновки.** Із зазначеного вище витікають важливі висновки. По-перше, сучасне управління суспільними процесами має перейти на засади сталого розвитку. Україні потрібно ретельно вивчати світовий досвід та адекватно реагувати на зусилля ООН у цій сфері. По-друге, потрібно не лише ознайомити з ним керівників різних рівнів, а довести до відома всіх громадян та залучити їх до справи, передусім на рівні муніципального управління. По-третє, до цієї справи необхідно активно залучити національну освіту та переводити систему навчання відповідно до моделі сталого розвитку. Також необхідно провести масштабну роботу з прогнозування можливих результатів та наслідків для регіональної та національної економіки.

Проведені дослідження повною мірою підтверджують здатність України зайняти своє почесне місце серед економічно та соціально сильних європейських країн, але необхідно докласти зусиль для стабілізації внутрішнього становища в державі, формування позитивного іміджу надійного партнера на зовнішніх ринках, приділяти більшу увагу сучасній науці та освіті, державній підтримці інноваційних, високотехнологічних виробництв.

Перспективами подальших досліджень є аналіз перспективних моделей розвитку регіональної та національної економіки, а також розроблення прогнозних показників щодо відстеження можливих позитивних чи негативних результатів від запровадження таких моделей, аналіз досвіду регіонів України, на території яких уже запроваджені та функціонують такі моделі.

#### Список використаних джерел:

1. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. академіка НАН України, д. т. н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. – К.: Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАНУ, 2012. – 72 с.
2. Лук'яненко Д.Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації / Д.Г. Лук'яненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecolib.com.ua/book.php?book=20>.
3. Цілі сталого розвитку 2016–2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
4. Державна служба статистики України. Інноваційна активність (2000–2015 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Державна служба статистики України. Джерела фінансування інноваційної діяльності (2000–2015 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Державна служба статистики України. Наукові кадри та кількість організацій (2000–2015 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Державна служба статистики України. Туристичні потоки (1990–2015 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

**Стоянец Н. В.**

Сумський національний аграрний університет

## СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

### **Резюме**

В статье исследованы теоретические вопросы, которые касаются устойчивого развития экономики Украины. Охарактеризованы основные цели устойчивого развития и определены первоочередные меры, которые нам необходимо выполнить при реализации данной экономической концепции. Проведены аналитические исследования состояния инновационного обеспечения и трансферта инноваций в национальное хозяйство Украины.

**Ключевые слова:** устойчивое развитие, социально-экономическое развитие, инновации, региональная экономика, национальная экономика, программы развития.

**Stoyanets N. V.**

Sumy National Agrarian University

## MODERN FEATURES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

### **Summary**

The theoretical issues relating to the sustainable economic development of Ukraine. Outlined the main objectives of sustainable development and priority measures that we need to do in the implementation of the economic concept. Conducted analyzes the state of innovation and ensure the transfer of innovation in the national economy of Ukraine.

**Key words:** sustainable development, social and economic development, innovation, regional economy, the national economy, the development of the program.